

Ida Hojnik, Miroslav Ružica

SOCIALNO VARSTVO STAROSTNIKOV V JUGOSLAVIJI

Članek obravnava sistem socialnega varstva starostnikov s treh zornih kotov: razporejanje materialnih sredstev v sistemu pokojninskega in invalidskega zavarovanja, institucionalno varstvo starostnikov ter socialne inovacije na področju starostnega varstva. Sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja je normativno enotno opredeljen za celo Jugoslavijo (razlike med republikami obstajajo le pri nekaterih posameznostih). Večje razlike so v institucionalnem varstvu, kjer ima Slovenija veliko prednost tako v kakovosti storitev kot tudi v zmogljivosti (v Sloveniji je 36,8 % vseh domov v Jugoslaviji).

Najbolj zanimav vidik, ki ga članek obravnava, pa so socialne inovacije na področju starostnega varstva, kot so npr. različni programi karitativne pomoči, vaške hiše oz. gospodinjstva, izobraževalni programi za starostnike, svetovanja za upokojece). Večina teh inovacij je predvsem eksperimentalne narave, nekatere pa so že tako organizacijsko utečene, da jih lahko že opredelimo kot stalne programe v sistemu socialnega varstva starostnikov.

The social care system of the aged is represented from three points of view: distribution of financial funds in the invalid-pension insurance system, institutional care of the aged and social innovations. The invalid-pension insurance system is uniformly regulated in Yugoslavia (small differences exist between republics). The quality and the capacity of the institutional care is very different from one republic to another (e.g. Slovenia has 36,8 % of all the homes for the elderly in Yugoslavia, and has much higher quality of institutional life).

The most interesting part of the article are social innovations in the social care system of the aged, e.g. programmes of religious communities, counseling service for the old, "village house", "Universities of the Third Age". Most of the innovations are experiments only, but some of them are so well organized, that they may already be treated as permanent programmes in the social care system of the aged.

starostniki, socialne inovacije, institucionalno varstvo

Uvod

Staranje prebivalstva se je kot problem pojavilo v Jugoslaviji kasneje kot v razvitih evropskih državah. Intenzivna industrializacija po drugi svetovni vojni je spremenila strukturo družbe in družine ter vplivala tudi na probleme staranja. Podatki kažejo, da se je delež prebivalstva, starega 60 let in več, bistveno povečal:

leto 1921	1935	1981
delež 8,7 %	8,9 %	11,1 %

Projekcije kažejo, da bo 1990. leta 13,8 % prebivalstva starega 60 let in več, leta 2000 pa se bo ta delež povečal na 16,4 %, kar bo našo deželo po starostni strukturi približalo razvitemu delu Evrope.

Ekonomske, kulturne in religiozne razlike znotraj dežele se kažejo tudi v starostni strukturi. Populacija severozahodnega dela Jugoslavije je bistveno starejša (Vojvodina 14,7, Hrvatska 14,4, Slovenija 13,7 %) kot populacija jugovzhodnega predela (Makedonija 9,0, Kosovo 6,4 %). 50 % prebivalstva še vedno živi na vasi. Ruralno okolje se je hitro postaralo zaradi odseljavanja mladih ljudi.

Hitre razvojne spremembe so se v Jugoslaviji zgodile v obdobju ene generacije. Problemi starostnikov se kažejo kot večdimenzionalni:

1. Pogosto srečamo revščino zaradi nizkih pokojnin ali pa so starostniki celo brez dohodka;

2. Živijo v slabih stanovanjskih razmerah (majhna stanovanja, slaba kakovost stanovanj);

3. Zlasti v urbanem kulturnem okolju je značilna deprivacija primarnih socialnih kontaktov.

Kriza v 80. letih pa je bistveno prizadela tudi mlade generacije; mladi morajo ostati v skupnem gospodinjstvu s starši tudi po poroki, saj si vedno težje zagotovijo svoje stanovanje. Na ta način stari ljudje ostanejo s svojo družino, vendar pa je to bolj prisiljena skupnost kot pa harmonična razširjena družina.

1. Sistem socialnega varstva starostnikov

Prve debate in raziskave o problemih staranja v Jugoslaviji so se začele sredi 60. let. Največ programov za starostnike je vključenih v pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zdravstveno zavarovanje in socialno skrbstvo. Starostno varstvo je bilo do srede 70. let organizirano izključno kot kolektivno institucionalno varstvo. V zadnjih letih pa se razvijajo tudi servisi, ki pomagajo starostniku, da ostane čim dlje v domačem okolju.

1.1. Razporejanje materialnih sredstev

V državi obstaja enotno pokojninsko invalidsko zavarovanje, ki se med republikami v nekaterih podrobnostih razlikuje. Od l. 1983 je zakon enakovredno zajel tudi kmete, obrtnike in svobodne umetnike. V pokojninskem in invalidskem zavarovanju prevladujejo upokojenci, ki so bili zaposleni v družbenem sektorju.

Splošna pogoja za upokojitev sta kronološka starost (60 let za moške in 55 let za ženske) ter delovna doba (40 let za moške in 35 let za ženske). Višina pokojnine znaša 85 % osebnega dohodka, preračunano na najbolj ugodno leto v obdobju zadnjih desetih let zaposlitve. Pokojnina se zmanjšuje za vsako manjkajoče leto do cele pokojninske dobe. Z delovno dobo, ki je nižja od 15. let, se ne pridobi pravice do pokojnine. Pri določenih poklicih obstaja tudi možnost delovne dobe s povečanjem, in sicer vsako leto za 2 ali 3, največ pa za 6 mesecev. Najvišja pokojnina ne sme presegati 3,5-kratnega povprečnega osebnega dohodka v posamezni republici. Spodnja meja za pokojnino ni določena, vendar se usklajuje s t. i. varstvenim dodatkom (v letu 1987 je varstveni dodatek prejemale 22–23 % upokojencev).¹

Novi zakon dopušča tudi možnost predčasne upokojitve. Pogoj je kronološka starost 55 let in 35 let delovne dobe (50 let starosti in 30 let delovne

dobe za ženske). Za vsako manjkajoče leto starosti je pokojnina zmanjšana za 1,5 %, za vsako manjkajoče leto delovne dobe pa za 0,5 %.

V vseh republikah, razen v Sloveniji velja obvezna upokožitev, ko je izpolnjen eden od omenjenih pogojev. Izjema so le univerzitetni profesorji in eksperti na posameznih strokovnih področjih; ti lahko delajo do 70. leta starosti.

Delež upokojencev se zelo hitro veča: v obdobju 1980–1985 se je povečal za 4,5 %, za obdobje 1986–1990 pa znaša ocena 4,9 %. Zaradi gospodarske krize število zaposlenih v globalu stagnira. V letu 1985 je število upokojencev doseglo skoraj 1/3 vseh zaposlenih. V Sloveniji je leta 1981 prišlo na 100 aktivnih zavarovancev 27,9 % upokojencev, v letu 1987 pa že 33,0 %. Delež vseh upokojencev na celotno število prebivalcev v Sloveniji pa je leta 1987 znašal 14,9 %.²

Število upokojencev in delež BDP za SPIZ

Leto	1960	1980	1985
Št. upokojencev	604.365	1.626.000	2.035.000
Delež (%) BDP ³	2,2 %	9,6 %	7,6 %

Krčenje sredstev za družbene dejavnosti je prizadelo tudi pokojninsko in invalidsko zavarovanje, še posebno v obdobju 1983–85. Po letu 1985 pa se je delež sredstev povečal, tako da je npr. v Sloveniji l. 1986 znašal 8,4 % v letu 1987 pa že 9,4 % BDP.

Višina pokojnine je odvisna od dohodka med zaposlitvijo in od delovne dobe. Velik del upokojencev ne doseže polne delovne dobe (40 let) in se upokoji invalidsko. V nekaterih republikah število invalidskih upokojencev celo presega število starostnih upokojencev. V Sloveniji je število starostnih upokojencev dvakrat večje od števila invalidskih upokojencev.

Struktura upokojencev v Jugoslaviji v letu 1985

Št. pokojnin (skupno)	Starostne pokojnine	Invalidske pokojnine	Družinske pokojnine	Št. vseh zaposlenih
2.035.000	38 %	34 %	37 %	6.500.000

Ob teh podatkih se postavlja vprašanje delovnih razmer, kakovosti življenja in stanovanjskih razmer. Delovna sila je bila tretirana le kot tehnični in ekonomski dejavnik produkcije, ali kot pravijo ugledni sociologi: izkoriščanje človeške delovne sile je bila glavna smer industrializacije v Jugoslaviji. To prav tako kaže, da je sistem invalidskega zavarovanja napačno usmerjen. 80 % vseh delovnih invalidov so invalidski upokojenci. Preostalih 20 % nadaljuje delo, med temi pa jih 8–10 % dela le polovico delovnega časa. V programe profesionalne rehabilitacije je vključeno zanemarljivo majhno število invalidov (v obdobju dvajsetih let le okrog 0,6 do 0,1 % delovnih invalidov).⁴

V obdobju ekonomske krize se je položaj upokojencev tako poslabšal, da so postali najrevnejši del populacije. Po uradnih podatkih živi več kot polovico upokojencev na življenjskem minimumu.⁵

V obdobju 1980–1985 se je realna vrednost pokojnin zmanjševala za približno 6 % na leto. Glede na inflacijo se pokojnine revalorizirajo vsake tri

mesece. Povprečna pokojnina je več let znašala pribl. 50 % povprečnega letnega osebnega dohodka. L. 1987 se je dvignila na 68,4 % (v Sloveniji na 75,5 %). Ta podatek ne kaže realnega izboljšanja, ker so se tudi osebni dohodki občutno znižali.

Tisti starostniki, ki so brez dohodkov, nimajo otrok in so starejši od 65 let, dobivajo stalno socialno pomoč.

Slovenija ima drugačen način financiranja socialnih pomoči kot druge republike v Jugoslaviji. Stalna gmotna pomoč znaša 43 % povprečnega osebnega dohodka v republiki. V drugih republikah znaša socialna pomoč 50 % najnižjega osebnega dohodka. L. 1987 je bilo v državi 138.000 starostnikov, ki so prejeli socialno pomoč, to je 0,59 % celotne populacije oz. 5 % starostne populacije. Višina socialne pomoči je določena z zakonom, tako da ne more biti nižja od polovične vrednosti najnižjega osebnega dohodka v posamezni republiki. Obstaja tudi oblika občasnih socialnih pomoči.

Posebno na podeželju je veliko osamljenih gospodinjstev starih ljudi. Večina kmetij je brez mladih naslednikov. Ocenjeno je, da je na vasi od 10 % (Makedonija) do 24 % (Hrvatska) gospodinjstev z eno ali dvema osebama. Večina kmetov nima pokojnine ali pa prejema zgolj socialno pomoč. Na vasi ni organiziranega starostnega varstva. Tako je kmečka starostna populacija najbolj izpostavljena skupina. V več republikah so skušali problem ostarelih kmetov rešiti na ta način, da le-ti dobijo stalni mesečni dohodek, če oddajo zemljo družbenemu sektorju. Ta program ni uspel. Kmetje ne želijo ostati brez zemlje, čeprav jim je v zameno zagotovljena družbena pomoč. Tudi družbeni sektor ni pokazal prevelikega navdušenja za obdelovanje te zemlje. Mesečni dohodki, ki so jih prejeli kmetje v okviru tega programa, so bili po navadi pod mejo materialnih pomoči za reveže. Razlog je preprosto: večina kmetij ima 2 in 3 ha, zemlje, to pa ne more zagotoviti tolikšne presežne vrednosti, da bi jo bilo vredno vzdrževati.

1.2. Institucionalno varstvo

Desetletja po 2. svetovni vojni je bilo institucionalno varstvo edina oblika socialnih programov za starostnike. Domovi so bili največkrat velike stare stavbe (graščine, vojašnice) s slabimi bivalnimi razmerami (tudi po 10 in več ljudi v eni sobi), kjer so našli zatočišče predvsem reveži. Sredi 60. let pa so začeli graditi sodobne domove hotelskega tipa; ti so pritegnili tudi populacijo iz drugačnega kulturnega okolja. Kljub temu da so bili zgrajeni številni novi domovi za starostnike, mreža institucionalnega starostnega varstva še vedno ne zadošča potrebam. Obstajajo tudi velike regionalne razlike: v Sloveniji pride na 1000 prebivalcev 5,7 postelj v domovih za starostnike, v Makedoniji pa le 0,4 postelje.⁷

Število domov in število uporabnikov domskega varstva v Jugoslaviji

	1960	1980	1986
domovi	106	139	162
uporabniki	9114	24707	30884

L. 1987 je bilo v Sloveniji 60 domov za starostnike, to je 36,8 % vseh domov v Jugoslaviji.

Domovi v Jugoslaviji niso diferencirani glede na pokretnost in starost oskrbovancev. 50 % institucionalnega varstva je kombiniranega tipa (skupaj za pokretne in nepokretne), 25 % oskrbovancev pa je mlajših od 60 let. Domovi postajajo vse bolj zdravstvene ustanove. Vedno več oskrbovancev pride neposredno iz bolnišnice (v Sloveniji 30 % v letu 1987 in 36 % v letu 1988) V Sloveniji prejema okrog 89 % oskrbovancev dodatno nego.

Poseben problem v domovih je kakovost storitev. Na eni strani so elitni domovi hotelskega tipa z manjšim številom oskrbovancev, na drugi strai pa še obstajajo domovi z velikim številom postelj, slabimi higienskimi razmerami in premajhnim številom zaposlenih. Kljub temu so potrebe po domskem varstvu bistveno večje od sedanjih zmogljivosti. V letu 1987 je bilo zavrženih 5457 prošelj zaradi pomanjkanja prostora v domovih – to je približno 18 % vseh oskrbovancev.⁸

1.3. Zunanje dejavnosti za starostnike v bivalnem okolju

Sredi šestdesetih let so se pojavile prve pobude za druge oblike socialnih programov za starostnike – predvsem pomoč na domu in klubi za starostnike. Prva tovrstna institucionalna oblike ja bila organizirana v Beogradu leta 1957. Ob tem pa se je pojavil problem, kako razlikovati zdravstvene in druge storitve. Konflikt je seveda finančne narave, ki je aktualen tudi še danes. Vprašanje je, katere storitve naj finansira Skupnost zdravstvenega varstva, katere Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja in katere Skupnost socialnega skrbstva. Razvoj različnih storitev na domu ovira tudi pomanjkanje družbenih sredstev za te dejavnosti in nizek materialni status starostne populacije. Mreža socialnih servisov v bivalnem okolju je razpredena v glavnem le v večjih mestih.

Približno pred desetimi leti se je pojavila ideja, da bi domovi za starostnike razširili svoje storitve tudi na starostno populacijo zunaj institucije. Postali naj bi gerontološki center z razvito ponudbo zunanjih dejavnosti, npr. gospodinjska pomoč, zdravstvene storitve na domu, pranje perila, različni izobraževalni programi, priprava hrane . . .). Domovi naj bi postali raziskovalni, razvojni, propagandni in iniciativni centri v lokalni skupnosti. Veliko programov zunanje dejavnosti že poteka in domovi se razvijajo v smeri gerontoloških centrov. Razvoj pa zaradi pomanjkanja ustrezne opreme in strokovnjakov napreduje zelo počasi.

1.3.1. Klubi za starostnike

Že desetletja delujejo v vsaki občini. Organizirajo predvsem družabno življenje, rekreacijo, športna tekmovanja itd. V 10–15-ih letih so se razvile tudi druge oblike klubov, ki ponujajo cenejšo prehrano, pranje perila, kopanje, itd. Uporabnik teh storitev je predvsem najrevnejši sloj starostnikov. Te klube vodijo največkrat socialni delavci, financira pa jih Skupnost socialnega skrbstva. Finančna sredstva za to dejavnost so zelo omejena, običajno niti nimajo svojih prostorov, ampak si jih delijo z drugimi društvi. V Sloveniji taki klubi niso razviti. Družabno in športno rekreativno življenje je organizirano v okviru društev upokoencev, ki prav tako kot klubi živijo v vsaki občini.

1.3.2. Drugi programi

Poleg omenjenih obstajajo tudi še nekateri drugi programi, ki so namenjeni

vsem prebivalcem, ki živijo na robu eksistenčnega minimuma. Največ med temi pa je starostnikov, npr. subvencija stanarin (samo za družbena stanovanja), elektrike, hrane (jedilno olje, moka, kruh). Merila za različne oblike subvencij so zelo stroga (npr. v sedemdesetih večjih mestih v Jugoslaviji je 978.000 družbenih stanovanj, subvencioniranih pa je bilo v letu 1987 le 6,6 % (v Sloveniji 10 %) ¹⁰ stanovanj.

Gospodarska kriza je demistificirala tudi ideološke norme. Cerkev je začela dobivati večjo funkcijo v programih družbenih dejavnosti. V rimokatoliških delih države (predvsem v Hrvatski) cerkev (predvsem samostani) organizira različne oblike pomoči starostnikom na domu.

Rdeči križ organizira različne marginalne oblike storitev in propagandne akcije (npr. teden starejših ljudi) za zbiranje denarja, obleke.

Edina oblike samoorganiziranja znotraj starostne populacije so društva upokoencev, ki pa so zelo omejena hobi-skupina.

Profesionalno delo s starostno populacijo poteka v okviru centrov za socialno delo. Le-ti imajo pregled nad starimi prebivalci na svojem terenu, odkrivajo njihove potrebe, urejajo socialne pomoči za starostnike, organizirajo gospodinjsko pomoč, urejajo nastanitev v domovih itd. Zbirajo tudi prostovoljce, predvsem za družabništvo starostnikom in mladoletnikom.

V nekaterih mestih organizirajo tudi javne razdeljevalnice hrane (npr. v Ljubljani). V večjih centrih za socialno delo se problematika starostnikov obravnava teamsko.

2.3. Nekaj socialnih inovacij na področju starostnega varstva

V Jugoslaviji težko govorimo o socialnih inovacijah, ker sistem ni dopuščal avtonomije institucij, kolektivnih teles, posameznikov. Vsaka pobuda ali program je dobil legitimiteto le prek centra socialne moči (partije ali političnih liderjev). S svojo močjo in vplivom so pasivizirali in nadzirali vse preostale institucije. Od časa do časa se je zdelo, kot da imajo specifično vlogo pri iskanju učinkovitosti organizacije, institucij in posameznikov. To je znan vzorec mobilizacije brez emancipacije. Znano je, da prebivalci vedno sodelujejo v raznih programih. Institucije in profesionalci so le izvajalci in propagatorji zaželenih sprememb.

Drug način uvajanja sprememb je potekal prek posnemanja in prevzemanja programov z zahoda. Razni programi ILO, WHO in drugih mednarodnih organizacij so pomenili za Jugoslavijo posodobitev in razvoj socialne politike. Drznemo si trditi, da so bili ključni motivator sprememb v družbenih dejavnostih programi velikih mednarodnih organizacij in raznih evropskih držav. Implementacija teh programov je potekala po ustaljeni logiki političnega sistema; centri družbene moči so uvedli uniformni vzorec, vsi drugi pa so bili le tehnični izvajalci.

Če izhajamo iz tega okvirja je popolnoma razumljivo, da v Jugoslaviji lahko govorimo o inovacijah le v zelo omejenem obsegu. Veliko je eksperimentov, katerih eksistenca je še dvomljiva. Pomen različnih novih oblik je predvsem v tem, da razbijejo uniformnost sedanjega sistema.

a) Stanovanjske enote so oblike kolektivnega bivanja starostnikov. Začele so se l. 1966 v Makedoniji. To so stanovanjske zgradbe s stanovanji za individualno bivanje in s kolektivnimi prostori: restavracijo, prva pomoč, prostori za družabna srečanja. Zgrajenih je bilo okrog 36 zgradb, kjer stanuje 1187 starostnikov. Po začetnem optimizmu se je ta program pokazal kot ne

primeren. Programi so bili za uporabnike predragi, tako da so se sčasoma skomercializirali, prostori pa so bili oddani v najem. Tudi stanovanja so postala predraga, tako da so v nekaterih občinah neizkoriščena.¹¹

b) Vaške hiše oz. gospodinjsva za starostnike so eksperimenti v nekaterih srbskih vaseh in v Vojvodini. Pri tej obliki kolektivnega bivanja se skuša imitirati družinsko ozračje. 6–7 ljudi živi v običajni vaški hiši in večino vsakdanjih opravil postorijo sami. Gospodinja jim pri tem pomaga. Pojavila sta se dva resna problema. Tisti, ki živijo v isti vasi, želijo ostati v svoji hiši in potrebujejo le posamezne storitve na domu. Ker večina uporabnikov tega programa prihaja iz revnega okolja, prihaja do nasprotij, uničevanja imetja in zapuščanja tovrstnih skupnosti.

c) Programi verskih skupnosti so bili še do nedavnega legalno pasivizirani zaradi ideoloških norm. V rimsko-katoliških delih države se že pojavljajo prve oblike pomoči starejšim, npr. nune pomagajo starostnikom. Ta oblika je precej razširjena v Dalmaciji in na otokih. Znane so tudi karitativne oblike socialnih programov v Zagrebu.

V Sloveniji se je nedavno uradno registrirala karitativna skupina »Servis dobrote mladih« (marca 1989). Organizirajo jo frančiškani, registrirana pa je v okviru ZSMS. Združuje okrog 80 mladih ljudi, ki skrbijo za pribl. 30 ostarelih ljudi. Pomoč, ki jo dajejo starostnikom, je zelo različna, od družabništva do težavnejših opravil (npr. pleskanja stanovanja). Dva ali trije mladi ljudje skrbijo za enega starostnika. V skupini so tudi zdravniki in medicinske sestre, ki starostniku lahko zagotovijo tudi osnovno zdravniško pomoč.

d) Leta 1983 je bil v Subotici ustanovljen prvi družbeni fond za socialno varstvo starostnikov na lokalni ravni. V tem fondu združuje sredstva zasebni in družbeni sektor, denar pa je namenjen zidavi novih zmogljivosti in izboljšanju storitev za starostnike.¹²

e) Preraščanje domov za starostnike v gerontološke centre je zelo počasen proces. Kot smo omenili, je v Sloveniji nekaj domov že razvilo zunanjo dejavnost (npr. razvoz hrane na dom, gospodinjska pomoč, pranje perila). V mnogih domovih se je izboljšala tudi kakovost življenja. Vendar je ta razvoj še vedno na začetku poti do gerontološkega centra. Prava vloga gerontološkega centra je to, da s ponudbo različnih storitev postane središče zbiranja starostnikov v lokalnem prostoru.

f) Vse pomembnejšo vlogo dobivajo gerontološka društva, čeprav se njihova vloga po republikah razlikuje. Gerontološka društva združujejo profesionalce, ki se raziskovalno ali v praksi ukvarjajo s problematiko staranja (psihologi, sociologi, zdravniki, socialni delavci, medicinske sestre itd.). Profesionalna srečanja so pomembna za izmenjavo izkušenj in mnenj, po drugi strani pa gerontološka društva pomenijo izziv, da se varstvo starejših ljudi premakne iz ozkih okvirov sistema socialnih pomoči.

g) Leta 1986 je bila v Ljubljani ustanovljena Univerza za tretje življenjsko obdobje. Kasneje je bila ustanovljena tudi v Beogradu. Organizatorji so različne ustanove (v Ljubljani je to Andragoško društvo). V okviru te institucije potekajo izobraževalni programi za starejše ljudi (tuji jeziki, umetnostna zgodovina, muzikologija, slikanje, kiparjenje, novinarstvo, kuharski tečaj). Univerzo za tretje življenjsko obdobje je v treh letih v Ljubljani obiskalo okrog 250–300 starejših ljudi.

h) Varčevanje za pokojnino je eksperimentalni program, ki ga je uvedla Beograjska banka. Namen tega programa je varčevanje sredstev za življenje, izplačujejo pa se kot redni mesečni dohodek po 65. letu starosti. Za banko je to komercialni program, varčevalci pa dobijo najugodnejše možne obresti.

Zaradi vpliva inflacije pa se pogoji varčevanja hitro spreminjajo, po navadi na škodo varčevalcev.¹³

i) Svetovanje za starejše ljudi je prvi tovrstni servis v Beogradu. Nekaj dni v tednu v popoldanskih urah so delavci Centra za socialno delo na voljo samo starejšim ljudem, če ti potrebujejo kakršnekoli nasvete.

V nekaterih večjih krajih v Jugoslaviji so že uvedli posebne telefone (klic v stiski) za trenutke duševne stiske in osamljenosti.

Kot smo že omenili, je veliko opisanih »inovacij« zgoj poskusov, ki imajo ali pa nimajo prihodnosti. O neki novosti kot inovaciji lahko govorimo šele takrat, ko se po začetnih težavah organizacijsko rutinizira (tak primer je v Ljubljani servis gospodinjske pomoči, ki deluje že tri leta).

Več možnosti za različne servisne storitve se bo odprlo z legalizacijo zasebnega sektorja v družbenih dejavnostih. Tržna naravnost bo odprla konkurenco in s tem tudi kakovost storitev. Prve poskuse zasebnih domov za starostnike so že opravili v Vojvodini, vendar se ti domovi niso obnesli.

Omenjeni poskusi imajo prav gotovo pomembno vlogo pri rušenju uniformnega sistema starostnega varstva. »Pluralizem v družbenih dejavnostih pomeni tudi mobilizacijo novih resursov in večjo avtonomijo lokalnih skupnosti. Marketinška regulacija storitev v družbenih dejavnostih ima poleg drugega tudi vzgojni pomen v družbi, kjer je bilo še do nedavnega zapravljanje družbenih sredstev splošno pravilo.

Ekonomska kriza je implicirala strategijo eksternalizacije v družbenih dejavnostih – to pomeni redistribuiranje porabe sredstev in odgovornosti na več različnih subjektov, ki na prvi pogled niso neposredno vključeni v starostno varstvo.

Namesto zaključka

Gospodarska kriza ni vplivala le na politični sistem, ampak tudi na sistem družbenih dejavnosti. Za revitalizacijo celotnega sistema bodo potrebne nekatere spremembe, npr. marketinško reguliranje, mešana ekonomija, vlaganje tujega kapitala, vključitev v Evropo, reformiranje partije (zveze komunistov).

V več republikah (najbolj v Sloveniji) so se že oblikovale alternativne politične skupine s svojimi programi in predlogi reform. Počasi se oblikuje civilna družba, kar pomeni večjo družbeno neodvisnost z mrežo avtonomnih političnih in drugih skupin s svojimi alternativnimi koncepti in programi.

Tudi družbene dejavnosti bodo postopno dobile svojo avtonomnost. V prihodnosti lahko pričakujemo velike spremembe in dejanske inovacije na področju starostnega varstva, vse pa je odvisno predvsem od reforme političnega sistema.

Če govorimo o reformiranju socialnih programov, imamo v mislih: socialni pluralizem, redukcijo mreže družbenih institucij, integriranost programov in večjo odgovornost države oz. posameznih republik, v katerih pristojnosti naj bi bili le zagotovljeni socialni programi, komercialne in prostovoljne organizacije in večjo odgovornost posameznikov (v smislu samopomoči in medsebojne pomoči).

Temelj vseh sprememb so v prvi vrsti gospodarske spremembe. Vloga sektorja družbenih dejavnosti še vedno ni jasno določena. Težko pa je sedaj napovedati, v kolikšni meri bodo predvidene reforme tudi realizirane.

OPOMBE

- 1 Poročilo o trenutnem stanju na področju življenjskega standarda, Zvezni komite za delo, zdravje in socialno politiko, Beograd 1988 (neobjavljeno).
- 2 Letopis zdravstvenega in socialnega varstva Slovenije, Ljubljana, 1985, 1986, 1987.
- 3 Samo v družbenem sektorju.
- 4 Ružica, Miroslav: Varstvene delavnice in zaščita invalidov, Višja šola za socialno delo in Institut za raziskovanje socialnih problemov, Beograd, 1980.
- 5 Glej opombo 1.
- 6 Becin, Aleksander: Ekonomske in socialne posledice staranja kmečke populacije, Socijalna politika, št. 12, 1988, Beograd.
- 7 Milojević, Jelena: Kolektivne oblike bivanja in starostno varstvo v Vojvodini; Dolenc, Franc: Razvojni program starostnega varstva v Sloveniji, Socijalna politika, št. 9-11, 1988, Beograd.
- 8 Programi družbenih dejavnosti in uporabniki, Zvezni zavod za statistiko, Beograd, 1988.
- 9 Analize o upokojencih in drugih starostnikih v Srbiji, SIS socialnega varstva Srbije, Bg. 1989.
- 10 Poročilo o trenutnem stanju na področju življenjskega standarda, Zvezni komite za delo, zdravje in socialno politiko, Bgd., 1988 (neobjavljeno).
- 11 Milić Milica, Blazevska Z.: Staranje populacije in stanovanjske potrebe, Socijalna politika, št. 9-11, 1988, Beograd.
- 12 Kunst Robert: Fond socialnega varstva za starostnike kot dodatni razvojni vir, Socijalna politika, št. 9-11, 1988, Beograd.
- 13 Kostić Goran: Varčevanje sredstev za pokojnino, Socijalna politika, št. 9-11, 1988, Beograd.